

Функціонування термінів в англomовних текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Роксолана Синдега

Кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА, E-mail: syndega14rok@ukr.net

The paper deals with the research of the English terminological system, its structural peculiarities and functioning in the field of Computer Sciences and Information Technologies. Particular attention has been paid to the analysis of such important structural types of terms as terminological abridgements which are characterized by a high frequency of usage in the Internet.

Ключові слова: терміносистема, термін, акроніми, абрєвіатури, скорочення.

Наприкінці ХХ століття людство вступило у новий етап науково-технічного прогресу, який названо інформаційною революцією. В умовах кардинальних змін у всіх сферах людської діяльності, пов'язаних з глобальною комп'ютеризацією, значною мірою зросли темпи збагачення словникового складу багатьох мов, зокрема англійської, яка зараз переживає справжній "неологічний бум". Бурхливий розвиток комп'ютерних технологій спричинив і активізацію номінативних процесів у фаховій мові цієї галузі, в результаті яких утворилась і продовжує утворюватись велика кількість термінологічних одиниць.

У даній статті представлено результати дослідження англійської терміносистеми, її структурних особливостей та функціонування у галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій. Окрім традиційних підходів до вивчення питання структури термінів, значна увага також приділяється аналізу термінологічних новоутворень у досліджуваному матеріалі.

Актуальність та вагомість такого роду досліджень в умовах глобальної комп'ютеризації не викликає сумніву, адже стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, спричиняючи розвиток відповідної фахової мови, неминуче породжує необхідність всебічного, системного та прогнозованого аналізу її реалій.

Мета даної статті – проаналізувати терміносистему мови зазначеної галузі, з огляду на закономірності їх функціонування у текстах, та здійснити структурну диференціацію термінологічних одиниць. Особлива увага приділяється таким важливим структурним типам, як терміни-скорочення, яким притаманна висока частотність використання в мережі Інтернет. Матеріалом дослідження є термінологічні одиниці англomовних текстів з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій, що позначають певні об'єкти та процеси цієї галузі.

Проблему досліджували такі лінгвісти, як Д.Х. Баранник [1], А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько [2], Є.М. Єнікєєва [3], М.П. Кочерган [4] та інші. Проте питання структурних особливостей і функціонування термінологічних одиниць сфери комп'ютерних наук та інформаційних технологій

висвітлено недостатньо і потребує глибокого аналізу та систематизації з огляду на вагомість даної проблеми в контексті сучасної глобальної комп'ютеризації суспільства.

Зазначимо, що на кожному етапі розвитку людства можна виокремити сфери життя, які розвиваються особливо бурхливо. Створення кібернетичних машин, їх удосконалення, мініатюризація спричинили формування та розвиток комп'ютерної терміносистеми, а впровадження комп'ютерів в усі сфери людської діяльності викликало перехід лексичних інновацій з вузькоспеціальної комп'ютерної мови до загальнолітературної і, врешті-решт, глобальна комп'ютеризація сприяла інтернаціоналізації комп'ютерної лексики, зокрема і її термінологічних одиниць.

За визначенням лінгвістичного енциклопедичного словника за редакцією В.Н. Ярцевої термін – це слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знань чи діяльності. Він належить до загальної лексичної системи мови, але лише через конкретну термінологічну систему [6:508]. Головними вимогами до термінології, яка відповідає міжнародним стандартам, наголошує Т.Р. Кияк, є: відсутність синонімії в одній галузі, обмеження багатозначності, точність і повнота терміна, відсутність експресивності, евфонія, оптимальний рівень інтернаціоналізації та, особливо, вмотивованість термінів. Це мовне явище є актом відображення однієї або багатьох ознак предметів у його назві засобами мови, показником "виправданості" найменування [5: 33–34].

Важливими рисами термінів будь-якої галузі є те, що вони точно виражають поняття, процеси та назви речей, які є характерними для тієї або іншої сфери виробництва, співвідносяться з точно визначеними поняттями, спрямовані на однозначність в межах однієї терміносистеми. Одиницями комп'ютерної терміносистеми є терміни-слова або словосполучення, які мають спеціальне, строго визначене значення у комп'ютерній сфері.

З огляду на походження та функціонування комп'ютерна терміносистема складається із термінів, які можна поділити на такі групи:

1. Корелятивні терміни – терміни, що утворюються внаслідок набуття загальноновживаних слів специфічних для комп'ютерної галузі значень. У цьому випадку значення терміна є одним із значень загальноновживаного слова. Наприклад, комп'ютерний термін file "об'єм інформації, що має своє позначення – ім'я" сформувався на базі відповідного слова загальноновживаної лексики, яке має значення "досьє; підшиті папери".

2. Загальнотехнічні терміни, що функціонують не лише у межах комп'ютерної терміносистеми, а і в інших галузях науки і техніки. Так, наприклад, термін *driver*, який у комп'ютерному контексті означає "програма, що керує введенням та виведенням інформації", в інших галузях має ще більш десятка значень.

3. Спеціальні терміни, характерні лише для комп'ютерної галузі знань. Прикладом можуть слугувати такі терміни, як *cybernetics*, *gigadisc*, *hardware*, *software*. В таких випадках значення слова і значення терміна співпадають, тому що дане слово слугує тільки для вираження одного спеціального поняття, тобто являє собою термін і семантика слова адекватна значенню терміна.

4. Терміни, що мають два і більше значень у комп'ютерній галузі. Так, наприклад, термін *server* є назвою комп'ютера як устрою, за допомогою якого можна з'єднуватись з Інтернетом, а також програми, що забезпечує з'єднання з Інтернетом.

Комп'ютерна лексика англійської мови має специфічні особливості. Одна з них – притаманність окремим термінам образності. Хоча в цілому науково-технічні тексти характеризуються відсутністю емоційності та образності, окремі комп'ютерні терміни мають яскраво виражений відтінок конкретної образності, наприклад, термін *mouse*, що позначає устрій для регуляції пересування курсору, зовні дійсно нагадує мишу, а назва програми *Windows* базується на схожості принципу надання інформації у вигляді вікон на дисплеї комп'ютера.

На основі аналізу текстів з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій виділяємо наступні структурні типи термінологічних одиниць:

– прості – *file* "об'єм інформації, що має ім'я", *disk* "кругла пластина з магнітним шаром для зберігання інформації", *program* "комп'ютерна програма";

– складні – *hotlist* "перелік адрес, які треба зберегти для майбутнього", *keyword* "ключове слово"; *bottleneck* "критичний елемент, що обмежує продуктивність системи";

– терміни-словосполучення – *burst speed* "найбільша швидкість, з якою пристрій може працювати"; *fire button* "кнопка для запуску програми"; *address map* "відбиття логічних та фізичних адрес".

– терміни-скорочення – *CAD* (*Computer-Aided Design*) – *САПР* (Система автоматизованого проектування).

Як показали результати аналізу останньої групи термінологічних одиниць, у досліджуваних текстах найчастіше зустрічаються терміни-аббревіатури та терміни-акроніми:

– аббревіатури – *PC* „personal computer” (мікроЕОМ, персональний комп'ютер), *VR* „virtual reality” (світ, штучно створений за допомогою комп'ютерної техніки), *CLS* „Clear Screen” (клавіша, що виконує наказ "очистити екран");

– акроніми – *ALGOL* (*Algorithmic Language*) – Алгол; *LISP* (*List Processing*) – Лисп; *FORTTRAN* (*Formula Translation*) – Фортран.

Мові комп'ютерних наук та інформаційних технологій притаманне широке вживання різних скорочень, як таких, що увійшли до мови і зафіксовані у словниках, так і авторських, оказіональних, що створені лише для конкретного випадку і зафіксовані лише в одному тексті. За нашими спостереженнями у досліджуваних текстах скорочення іноді становлять 50 % усіх слововживань та 15% термінологічного складу.

Часте використання скорочень у текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій, на нашу думку, є наслідком прагнення до економії мовних засобів. Серед скорочень, що є одиницями комп'ютерної терміносистеми, можна назвати, наприклад, аббревіатури *PC* – *personal computer* (персональний комп'ютер), *VR* – *virtual reality* (світ, штучно створений за допомогою комп'ютерної техніки); акроніми: *CLS* – *Clear Screen* (клавіша, що виконує наказ "очистити екран"); *TELEX* – *teletypewriter exchange* (телекс), *DIVOL* – *digital-to-voice translator* (переклад цифрового коду на мовлення); скорочення, що являють собою перші склади слів: *DEL* – *delete* (клавіша, що призначається для ліквідації знака), *INS* – *insert* (клавіша для вставки символу), *avail* – *availability* (коефіцієнт готовності); скорочення, що являють собою "стисли" утворення, наприклад, *cnsl* – *console* (пульт управління), *TPWR* – *typewriter* (пристрій для друкування). Скорочення слова *electronic* до літери *e* зустрічається у термінах *e-mail*, *e-cash*, *e-data*.

Зазначимо, що скорочення є ширшим поняттям, ніж акронім або аббревіатура. Скорочення є способом словотвору, суть якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або є словосполученням, об'єднаним загальним змістом. Скорочення прийнято класифікувати на лексичні й графічні. До лексичних відносять усічені слова (*clipped or stump words*) і акроніми (*initial words or acronyms*). Скорочуватися можуть будь-які фрагменти слова не залежно від морфемних границь.

Зазначимо, що для утворення термінів-акронімів (від грец. *акрос* – «найвищий, крайній») використовують частини слів, що входять до складу термінологічних словосполучень, наприклад *ALGOL* (*Algorithmic Language*) – Алгол; *LISP* (*List Processing*) – Лисп; *FORTTRAN* (*Formula Translation*) – Фортран.

Акроніми стали настільки популярними, що їхня кількість виправдала публікацію спеціальних словників, до складу яких увійшли скорочення, які широко використовуються як у загальнонавчаних лексиках, так і у окремих фахових мовах. Згадаємо хоча б приклад, який стосується комп'ютерної термінології і, на нашу думку, є досить іронічним: *GIGO* – *garbage in, garbage out*. Акроніми становлять особливий інтерес, тому що вони ілюструють роботу лексичної адаптивної системи мови.

Специфічно англійським підтипом скорочень є напівскорочення, тобто комбінації акроніма одного члена словосполучення із повною основою іншого. Наприклад: A-bomb – atomic bomb, V -day – Victory Day, I-frame – Informational frame (інформаційний кадр), C-BASIK – Commercial BASIK (Бейсік для комерційного вживання). Слід також звернути увагу на такі способи утворення скорочень, як:

а) використання приголосних (першої і останньої або першої, середньої і останньої) для скорочення слова: ctr (centre), fwd (forward), jr (junior), shtg (shortage), rqs (requirements), ppd (prepaid), rdbl (readable), rd (read), ctg (cotangent), hgt (height);

б) використання початкового складу: libs (liberals), dept (department), nukes (nuclear weapons), recd (received), intrpt (interrupt), inval (invalid);

в) утворення змішаних скорочень: ALGOL (ALgorithmic Language), ATM machine (automated teller machine), E-mail (Electronic mail), M-way (Motorway);

На відміну від акронімів, для утворення абревіатур використовується лише перші літери слів, що входять до складу початкових термінологічних груп: FOB - free on board; ASAP - as soon as possible. Абревіатура (лат. *Abbrevio* – скорочую) утворюється з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття. Вони вживаються як в усній, так і писемній мові.

Зазначимо, що окрему групу абревіатурних скорочень складають абревіатури, що виникли під час листування у всесвітній мережі Інтернет (Інтернет-абревіатури). Найбільш поширені з них такі: BTW – By The Way (до речі); BOT – Back On Topic (повертаючись до теми спілкування); FWIW – For What It's Worth (справжня ціна); FYI – For Your Information (до вашого відомо); GIGO – Garbage In Garbage Out (за що купив за те і продав); HTH – Hope This Helps (сподіваюся, це допоможе); IBTD – I Beg To Differ (вибачте, але я з вами не згоден); ICQ – I Seek You (я шукаю вас); IWM – If It Were Me (що до мене); IMNO – In My Considered Opinion (за моїм переконанням); IMHO – In My Humble Opinion (на мою скромну думку); KISS – Keep It Simple Stupid (будь простіше); LOL – Laughing Out Loud (від душі сміюся); NRN – No Reply Necessary (відповідь не обов'язкова); OBTW – Oh, By The Way (О, доречі); OTOH – On The Other Hand (з іншого боку); PLS – Please (будь-ласка); RBTL – Read Between The Lines (читати між рядками); TAFL – Take A Flying Leap (відсилаю повітряний поцілунок); TIA – Thanks In Advance (заздалегідь спасибі); TKVM – Thank You Very Much (дуже дякую).

Скорочення доволі часто використовуються в діловій електронній переписці, наприклад: cc (carbon copy – копія); RSVP (абревіатура французького слову *rezpondez s'il vous plait* – прошу відповісти); ASAP (as soon as possible) – якнайшвидше. Останнім

часом почали широко використовуватись скорочення з літер і цифр для вираження слів і навіть, цілих фраз, які співпадають за звучанням із назвою літер і цифр: IOU – I owe you; O2 – you too; R – age; 4U – for you; B2B – business to business; B4U – before you ; ICQ – I seek you; 4X – forex (foreign exchange).

Дослідження текстів з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій засвідчило, що швидкий розвиток новітніх технологій сприяв зростанню динаміки розвитку фахової мови даної галузі та виникненню нової лексики, серед якої значне місце займають термінологічні одиниці. За нашими спостереженнями збагачення терміносистеми цієї галузі найяскравіше проявляється в утворенні нових термінів-акронімів та термінів-абревіатур, які значно випереджають інші види термінотворення. Особливістю комп'ютерних термінів є те, що вони, на відміну від інших технічних термінів, у результаті інтенсивного та глибокого проникнення комп'ютерної техніки у всі сфери життя суспільства, швидко втрачають вузькоспеціальний характер функціонування та стають здобутком загальноживаної лексики.

Література

1. Баранник Д.Х. Семантична структура термінологічного сполучення (на матеріалі терміносистеми авіаційної та ракетно-космічної галузі) // Тези доп. міжнар. наук. конф. "Сучасні пробл. термінології та термінографії". – К.: Вид-во КМУЦА. – 2000. – С. 31–33.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Вид. дім „КМ Academia”, 2000. – 218 с.
3. Єнікеєва Є.М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову // Науковий вісник. – Суми: Вид-во СумДУ. – 2001. – № 5. – С. 54–59.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Видавн. центр «Академія», 2004. – 368 с.
5. Кияк Т.Р. Про засади формування сучасної української термінології // Тези доп. міжнар. наук. конф. "Пробл. української науково-технічної термінології". – Львів.: Вид-во Львів. політех. ін-ту. – 1993. – С. 13–15.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / За ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Черепанов А.Т. Англо-русский словарь по компьютерным технологиям, информатике, электронике и связи. – М.: Изд-во "Рус. Яз.", 2000. – 496 с.